

VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK JÖVŐJE.¹

A magasabb művelődés azon forrásaiból, melyek a könyvtárakban nyílnak meg, nemzetünk minden időben bőségesen merithetett.

Szent-István király idejétől fogva, oklevelek tanúsága szerint, a székesegyházak és kolostorok mellett keletkező könyvtárak Magyarországon egészen olyan módon képződtek és gyarapodtak, mint a nyugati Európa más államaiban. És mikor a XV. században a humanizmus e téren új irányt nyitott, a budai, esztergomi, váradi, pécsi s egyéb könyvtárak, az azokban felhalmozott kéziratok tudományos természete és fényes kiállítása tekintetében, vetélkedtek azon gyűjteményekkel, melyeket Olaszország egyházi és világi fejedelmeinek tudománypártoló bőkezűsége létesített.

A mohácsi vész következményei a könyvtár-ügyre is súlyos csapást mértek. Azonban már a XVII. század elején meglepő új lendület állott be. Egyrészt a jezsuiták rendházaiban, másrészt a protestáns főiskolák mellett rövid idő alatt jelentékeny könyvtárak alakultak. Ezen impulzus hatása alatt a püspöki székhelyeken, a régi szerzetesrendek kolostoraiban, a török foglalást túlélt könyvtárak szaporítása, a töröktől visszafoglalt területeken új könyvtárak létesítése körül élénk tevékenység indult meg. A XVIII. század vége felé főpapjaink és világi főuraink soraiban híres könyvgyűjtők találkoztak (gróf Batthyány József primás, gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök, gróf Esterházy Károly egri

¹ Fraknói Vilmos, múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője a múlt év végén terjedelmes emlékiratot intézett Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ó nagyméltóságához, melyben részletes javaslatokat tett a vidéki múzeumok és könyvtárak fejlesztése tárgyában. A memorandumnak azt a részét mely a könyvtári ügygyel foglalkozik, van szerencsénk, a nyilvánosság számára némileg átdolgozva, e helyütt bemutatnunk.

Szerk.

püspök, Klimó György pécsi püspök, gróf Apponyi Antal, báró Bruckenthal Sámuel, gróf Illésházy István, gróf Rádai Gedeon, gróf Széchenyi Ferencz, gróf Teleki Sámuel, stb.), kiknek az európai könyvpiaczokról nagy áldozatokkal összeszerzett és a hazai történelem kézirati emlékeivel kiegészített gyűjteményeire csodálattal tekinthetünk.

Ezek után állíthatjuk, hogy a jelen század első negyedéig Magyarország könyvtárai a nyugat-európai színvonalon alul nem állottak. Azonban ettől fogva sem a fejlődő könyvtártudomány, sem a nagy arányokban terjeszkedő tudományos és irodalmi termeléssel lépést nem tartottak.

Igy tehát jelenleg a hazánkban található könyvtárak számát kielégítőnek tekinthetjük ugyan; de azoknak állapota, rendezésük és kezelésük, gyarapodásuk és felhasználásuk szempontjából, a jogosult igényeket ki nem elégítheti.

Mindenek előtt feltűnő az a tény, hogy önálló állami könyvtár Magyarországon egyáltalán nem létezik, és az állam rendelkezése alatt álló könyvtárak (a magyar nemzeti múzeumi kivételével) mind tanintézetek szolgálatában állanak. Ellenben, hogy csak egy példát hozzak föl, Olaszország tizenhat városában van olyan »autonom« könyvtár, mely anélkül, hogy más intézethez volna csatolva, a tudomány munkásainak és a művelt nagy közönségnek szolgálatára van rendelve.

Továbbá csak Budapesten, Kolozsvártt, Nagy-Szebenben és Szegeden vannak könyvtárak, a melyeknek tisztviselői egészen a könyvtárnoki teendőknél élhetnek.

Vége alig hat-hét olyan nyilvános könyvtár van az országban, mely a könyvkészlet folytonos, tervszerű kiegészítésében, az olvasóterem berendezésében és használhatása módozataiban a tudomány munkásai és a nagy közönség szellemi szükségletei kielégítésére alkalmas.

Nem szükséges megokolnunk, hogy ezen állapotok megszüntetése tudományos irodalmunk felvirágoztatásának és az általános műveltség színvonalának emelése érdekében egyaránt szükséges.

Elfogultság és egyoldalúság volna hinni, hogy ez a megoldásra váró feladatok között a legsürgösebb. A közigazgatási, közgazdasági, közművelődési és humanitárius problémák egész sorozata hozható fel, melyeknek nagyobb fontosságát elvitatni

nem lehet. Azonban az állami élet és a nemzeti művelődés egészséges fejlődése követeli, hogy egyidejűleg minden téren kellő összhangban érvényesüljenek a haladás eszméi.

És így nem tartózkodunk a teendőkre nézve javaslatainkat részletesen előterjeszteni.

A nyilvános könyvtárban, hogy hivatását betölthesse, négy kelléknek kell találkozni:

a) Szükséges, hogy megfelelő javadalom lehetővé tegye a hazai és külföldi irodalmak legújabb kiváló termékeinek, úgyszintén a legjelentékenyebb hazai és külföldi folyóiratoknak beszerzését;

b) naponként, főképen az esti órákban, megnyitott két olvasóteremmel legyen a könyvtár ellátva, amelyeknek egyike a tanuló ifjúságot, másika az ismereteit gyarapítani óhajtó közönséget fogadja be, és amelyekben szabadon használható jól megválasztott kézikönyvtár állíttatik föl;

c) könnyen használható czédula- és szak-katalógusok álljanak az olvasók rendelkezésére;

d) szakképzett és más hivatalos állásban el nem foglalt legalább egy tisztviselő legyen a könyvtárban alkalmazva.

Ilyen nyilvános könyvtárak számára természetesen ajánlkoznak a törvényhatóságok székhelyei és az egyes vidékek szellemi központját képező nagyobb városok, hogy ekként a nemzeti kultúrának e téren is tényezőivé avattassanak.

Ez oly módon volna eszközölhető, ha ezen helyeken a létező könyvtárak egyike nyilvános könyvtárrá fejlesztetnék. E mellett oda kellene hatni, hogy azok a városok, a melyek régi levéltárukat megőrizték, ezeknek történeti érdekű anyagát e könyvtárakkal kapcsolatba hozzák. Ez által a levéltári anyag tudományos feldolgozása könnyítettetné meg, egyúttal annak a közoktatás és a magasabb művelődés szolgálatába való bevonása éretnék el.

Amennyiben egyes helyeken netalán több könyvtár léteznék, ezek, tulajdonosaik kívánatára, a tulajdonjog fenntartása mellett, egyesíthetők volnának. Amire azért kellene igyekezni, mert összes könyvtáraink kellő kifejlesztése nem lehetséges. Ott pedig, hol az egyesítés, bármilyen oknál fogva, ki nem vihető, azon kellene lenni, hogy a nyilvános könyvtárban az ugyanazon város területén levő egyéb könyvtárak czédula-katalógusai elhelyeztessenek.

A nyilvános könyvtárak gyarapításának és használatának

előmozdítására jó szolgálatokat tehetnek a városi könyvtár-egyesületek, amilyenek Szabadkán és Zomborban hasznosan működnek; ahol az egyesületi tagok évi díj fizetése mellett a könyvek kikölcsönzésének kedvezményét is élvezik, és bizottság útján a könyvtár kezelésére és gyarapítására befolyást gyakorolnak.

Addig is, amíg ez elérhető, gondoskodni kell, hogy az országnak legalább legjelentékenyebb néhány városában a jelzett kellekkel bíró könyvtárak létezzenek. Ennek szükségességét a vallás- és közoktatásügyi miniszter ő nagyméltósága is hangoztatta a köteles példányokról benyújtott törvényjavaslat indokolásában. »Elérkezettnek látom az időt arra, — ezek a miniszter szavai — hogy a vidéken erős kulturális központokat teremtsünk, melyek a szeretlen abnormis kulturális centralizáció bizonyos levezetése után, a magyar kultúrának fókusai legyenek, melyek az illető vidékre kulturális erejükkel ránehezdedjenek.«

Ezen kulturái góczpontok megteremtésében — nézetem szerint — különösen figyelemben részesítendőek azok a városok, amelyekben :

- a) felső tanintézetek állanak fönn ;
- b) jelentékeny könyvtárak találhatók ;
- c) az érdeklődés és áldozatkészség eddigi spontán megnyilatkozása a célba vett kulturái hatás elérésének biztosítékát nyújtja ;
- d) a magyar állam-eszme és a magyar nemzetiség érdeke előtérbe lép.

Mind a négy szempontból a vidéki városok között négy város jöhet tekintetbe.

Kolozsvárt az erdélyi múzeum-egylet és az egyetem egyesített könyvtárai, melyek alapításuk óta kitünő vezetés alatt állanak, rendezés, kezelés és kiegészítés tekintetében minden igénynek teljesen megfelelnek. Azonban a mostani ideiglenes helyiségben mindinkább érezhetőek a hely szűkével járó bajok és nehézségek, melyek mind a szaporodó könyvkészlet elhelyezésénél, mind az olvasótermekben jelentkeznek. Megszüntetésüket, az egyetemi oktatás kellő eredményének biztosítása szempontjából is, tovább halasztani nem szabad. Reméljük, hogy az állandó könyvtárárpület létesítésénél mindazon igények, a melyeket a könyvtártudomány mai állásában egy oly jelentékeny könyvtárral szemben méltón emelhetünk, kielégítést fognak nyerni, és az új könyvtár különösen

oly berendezésű olvasótermekkel fog birni, a minőket a tudományos munkásság különböző irányai követelnek.

Az erdélyi múzeum-egylet könyvtára van arra hivatva, hogy az erdélyi nyomtatványokat lehető teljességben megőrizze. A felsőbb rendeleteket, melyek alapján eddig az erdélyi nyomdától köteles példányokat kapott, az 1897. évi XLI. t.-cz. hatályon kívül helyezte. Azonban a törvény végrehajtásáról szóló miniszteri rendelet az országos főfelügyelőségnek rendelkezésére bocsátván a sajtóügyi vádhatóságokhoz beküldött köteles példányokat, lehetővé teszi, hogy az Erdély területén működő kolozsvári főügyészséghez és marosvásárhelyi ügyészséghez beküldött köteles példányokat az erdélyi múzeum-egyletnek engedje át.

Sőt a főfelügyelőség a budapesti nyomdák köteles példányait túlnyomó részben szintén ezen könyvtárnak kívánja felajánlani.

Pozsony városa, történeti multja, földrajzi fekvése, lakosságának száma és műveltsége, tanintézeteinek és egyúttal könyvtárainak jelentősége által egyaránt magára vonja a figyelmet.

Könyvtárai között leggazdagabb az evangelikus liceumé, melynek átlaga az 50,000 kötetet meghaladja.

A királyi jogakadémia könyvtára főképen a tanári karnak nyújt tudományos eszközöket.

A királyi katolikus főgimnázium könyvtára messze meghaladja a középiskolai igények színvonalát, amennyiben az egykori pozsonyi jezsuita-kollégium könyvkészletét foglalja magában.

A káptalan könyvtára főleg középkori kódexekben és XVI—XVII. századbéli nyomtatványokban gazdag.

Miután ezen könyvtárak a nagyközönség szolgálatára nem állanak, mintegy húsz év előtt bizottság alakult, mely azt a czélt tűzte maga elé, hogy Pozsonyban a közszükségletnek megfelelő könyvtárt létesítsen. E célra egyes buzgó férfiak (Simonyi Iván és mások) úgyszintén két feloszlott társadalmi egylet egész könyvgyűjteményüket ajánlották föl. Az így egybegyűlt, mintegy négyezer kötetből álló könyvkészlet egyik állami épület földszintjén kapott egy nagy teremből és öt kisebb helyiségből álló otthont, amely azonban a könyvtár fentartásához szükséges pénzüsszeg hiányában mai napig megnyitható nem volt.

A bizottság folyó évi május hó 8-ikán a miniszterhez intézett kérvényében ezer forint évi segély biztosításáért folya-modott.

A főfelügyelőség, mielőtt ezen ügyben a miniszternek jelentést tenne, szükségesnek látta, hogy a hely színén a könyvtár helyiségeiről, a könyvkészlet értékéről és rendezéséről tájékozást szerezzen.

A könyvtár jelenlegi helyisége a czélnak megfelel, amennyiben négyszerte-ötszörte nagyobb könyvanyag befogadására is elegendő, és könnyen foganatosítható átalakításokkal kényelmes olvasóterem rendezhető be.

A könyvtár betűrendes törzslajstroma teljesen, a czédulakatalógus háromnegyed részben készen áll. Sőt nyomtatott jegyzék is van.

A könyvkészlet magán viseli ugyan többféle eredetének és esetleges alakulásának bélyegét, de ismeretterjesztő és művelő hatású értékes művekben bővelkedik, és így a közhasználatnak átadása nagy mértékben kívánatos. Ennélfogva a főfelügyelőség jövő évi költségvetésében a könyvtár segélyezéséről gondoskodni szándékozik.

Azonban teljesen kétségtelen, hogy a magánbuzgóság ezen elismerésre méltó alkotása, sem jelen állapotában, sem a segélyezés által várható jövő fejlődésében, Pozsony város jelentőségével és mindinkább fokozódó kulturai szükségleteivel nem áll összhangzásban.

Ez utóbbiak kielégítésére két módozat között választhatni.

Az egyik az, ha a miniszter arra határozza el magát, hogy a jogakadémia könyvtárát nagy, nyilvános állami könyvtárrá fejleszti, amely esetben a főgimnázium gondjaira bizott régi jezsuita-könyvtárt lehetne vele egyesíteni, és nézetem szerint talán a káptalan is készséggel ráállana, hogy nagybecsű régi könyvtárát, tulajdonjoga föntartásával, letétben ott helyezze el.

Ez esetben a kitűzött czél elérésére szükséges volna:

- a) megfelelő olvasótermek berendezése;
- b) egy könyvtárnok és az első években egy napidijas, valamint egy szolga alkalmazása;
- c) a könyvtár gyarapítására évi ezer forint előirányzása.

A másik módozat az, hogy a város vegye át a könyvtári bizottság által gyűjtött készletet, gondoskodjék annak méltó elhe-

lyezéséről, hozza azt kapcsolatba levéltárával és a városházán elhelyezett múzeummal, melyről alább lesz szerencsém szólani. Ily módon Pozsony városa nevezetes kulturái intézményével gazdagodnék, melynek jótékony hatása csakhamar általánosan érezhető volna. A város, mely könyvtár-egylet létesítésével a magánáldozatkészségre is kétségkívül sikerrel számíthat, természetszerűen igényt tarthatna arra, hogy az állam részéről évi pénzsegélyben részesüljön.

A pozsonyi királyi ügyészség területén fekvő nyomdák köteles példányai a létesítendő nyilvános könyvtárt fogják gyarapítani.

Nagyvárad, mint királyi katolikus jogakadémia, főgimnázium, főreáliskola, két fi-növelde, papnevelő-intézet, királyi tábla, két püspökség és tekintélyes múzeum székhelye, a Tiszán túl fekvő országrész kulturái központjának minden kellékét egyesíti.

Nyilvános könyvtár alapjául a jogakadémia könyvtára szolgálhat, mely több mint 12,000 kötetből áll, és évi öt-hatszáz forintnyi javadalmából az újabb tudományos irodalom termékeivel célirányosan gyarapodott; azonban lajstromozási rendszere elavult, cédula-katalógusa pedig egyáltalán nincs.

Ezen könyvtár jelentékeny kiegészítésre találna, ha a bihar-megyei és nagyvárad múzeum, fentartva tulajdonjogát, átengedné saját könyvtárát, melynek közhasználatra megnyitását lehetetlenné teszi az a körülmény, hogy a múzeum helyiségei nem fűthetők. Az Ipolyi-gyűjteményhez tartozó nagyértékű műtörténelmi könyvkészlet ily módon közkinccsé válnék.

A kifizőtt cél elérésére ugyanazok az intézkedések volnának szükségesek, melyeket a pozsonyi jogakadémia könyvtáráról szólva, jeleztem

A nagyvárad királyi ügyészségnél összegyűlő köteles példányok ezt a könyvtárt gazdagíthatnák.

Nem kételkedünk, hogy Nagyvárad szabad királyi város törvényhatósága és közönsége készséggel támogatná áldozataival a közoktatási kormányt.

Kassán, a Tiszán inneni országrész metropolisában, két könyvtár jó tekintetbe.

A több mint húszezer kötetből álló jogakadémiai könyvtár nagybecsű régi és új munkákat foglal magában. Azonban elégtelen helyiségeiben, melyek czélszerűtlenül vannak bútorozva, a mostani

könyvkészlet sem helyezhető el. A rendezés és lajstromozás a leg-szerényebb igényeket sem elégíti ki. Olvasóterme, mivel bútorozva nincs, ekkorig nem volt megnyitható.

Nagy reményekre jogosít Kassa szabad királyi város törvényhatóságának azon fenkölt szellemű ténye, mely szerint százezer forintnyi költséggel diszes palota építéséhez fogott, hogy abban méltó otthont leljenek a felsőmagyarországi múzeum-egylet gyűjteményei. Ezekhez tartozik egy közel tizennégyezer kötetből álló könyvtár, mely ekkorig rendezetlen és lajstromozatlan állapotban volt. A könyvtár befogadására szánt helyiség mellett tágas olvasóterem fog berendeztetni. A város által fizetéssel és a palotában lakással ellátandó igazgató a könyvtárnoki teendőik végzésére is hivatva lesz.

A jogakadémiai és múzeumi könyvtárak egyesítése ki nem vihető. Ennek következtében a kettőnek kulturái feladatai között pontos határvonalat kellene húzni.

A jogakadémiai könyvtár megmaradna szorosan a tanintézet szolgálatában. E végett sürgetően szükséges

- a) a könyvtár rendezése és lajstromozása,
- b) az olvasóterem bútorzása és megnyitása,
- c) a tanár-könyvtárnok mellett egy állandó napidíjas alkalmazása és az állami ösztöndíjt élvező joghallgatóknak a rendezés munkájába bevonása.

A múzeum-egylet könyvtárának rendeltetése volna a város művelt közönségére gyakorolni vonzó erőt.

Evégből szükséges, hogy

- a) az olvasóterem, melyben szabadon használható kézikönyvtár és folyóiratok helyeztetnének el, az esti órákban is nyitva álljon:
- b) a könyvtárnak a jövőben kellő mértékben való gyarapításáról a törvényhatóság állami segélyvel és esetleg létesítendő könyvtár-egyesület közreműködésével, gondoskodjék;
- c) a múzeumi igazgató könyvtárnoki képzettséggel is bírjon;
- d) a könyvtár és az olvasóterem bútorzása és rendezése munkájában a város a főfelügyelőség közreműködését vegye igénybe;
- e) a könyvtár a kassai királyi főügyészség köteles példányainak megőrzésére vállalkozzék.

Végre a város törvényhatóságának figyelmébe ajánlanók, hogy dús levéltárának történeti részét a múzeummal szerves kapcsolatba hozza.

Míg ezen négy városban a könyvtár-ügy fölkarolása a leg-sürgősebb feladatot képezi, betűrendben szólunk a többi helyekről, amelyeknek könyvtári viszonyai a rendezést, javítást, támogatást igényelik.

Alsó-Kubinban Csaplovics János hagyományából Árva vármegye birtokában van az ország legtekintélyesebb megyei könyvtára. Ezen, több mint 50,000 kötetből álló, becses gyűjtemény, az árvai uradalom nemes áldozatkészségéből, imént új helyiségeket nyert a megye házában. A megye törvényhatósága a könyvtár rendezése és használhatóvá tétele érdekében könyvtárnoki állást rendszeresített, melynek betöltője a levéltárat is kezeli; melléje pedig egy napidijast rendelt a könyvek lajstromozására. Sajnos, a munkaerő elégtelensége miatt, ez a munka sok évig fog eltar-tani. Siettetése végett kívánatos, hogy a főfelügyelőség, saját java-dalmából, némi segélylyel támogassa a megyét.

Aradon a Kölcsey-egylet sokoldalú buzgó tevékenységét nyilvános könyvtár alapítására is irányozza. Miután évek során mintegy kétezer kötetet gyűjtött össze, legujjabbán, felhasználva a kedvező alkalmat, Aczél Péternek mintegy 15,000 kötetre menő nagybecsű könyvtárát szerezte meg, úgy hogy az 5000 forintnyi csekély vételért 30 éven át törlesztendő kölcsön útján fedezi.

Ezen két gyűjteménynek már is tekintélyes könyvkészlete még tetemesen gyarapítható volna.

Ugyanis a főgimnázium, saját tanári és ifjúsági könyvtárain kívül, bírja

- a) Arad város ajándékából az Orczy-féle könyvtárt,
- b) a Vásárhelyi család ajándékából ezen család könyvtárát,
- c) Fábíán Gábornak a család által átengedett könyvtárát.

Ezen összesen több mint 20,000 kötetre menő három gyűjtemény — lehetőképen — a Kölcsey-egyletével egyesítve, tekintélyes könyvtárt alkothatna.

Kívánatos volna, hogy a kivételes arányokban fejlődő és a kulturái intézményeket áldozatkészséggel felkaroló város törvényhatósága, a Kölcsey-egylettel karöltve, az állam és a vármegye

támogatása mellett, módot találjon önálló múzeumépület emelésére s abban nyilvános könyvtár megnyitására.

Budán a budai könyvtáregyesület 1892-ben alakulva, a budai oldalon egy nagy nyilvános könyvtár létesítését tűzte ki feladatává, a melyben a főváros tekintélyes részének és a közeli vidéknek közönsége megtalálhassa a tanulmányaihoz, ismeretei gyarapításához, tudományos hajlamai kielégítéséhez szükséges eszközöket; s e czéllal kapcsolatban egyidejűleg népkönyvtárak szervezésén is fáradozik, melyek az egyes kerületekben s a vidék alkalmas pontjain a nép művelődésének támogatására szolgáljanak.

Tagjainak száma 1897 végen 298 volt. Eddigi fáradozásainak szép eredménye a II. kerületi (Toldi Ferencz-utczai) népiskolában elhelyezett, 10,518 drbból álló könyvtára, melynek végleges felállítására az építendő budai vigadóban remél helyet kaphatni. E könyvtár 1894 óta szakkönyvtárra és népkönyvtárra oszlik, s az utóbbi, mint ilyen, a II. kerület lakosságának igényeit igyekszik kielégíteni. A Krisztinavárosban hasonló népkönyvtár alapítása most van folyamatban; ennek anyagát a feloszlott I. ker. polgári olvasókör 10,000 kötetre menő könyvtára fogja képezni.

A miniszterium 1898 folyamán már részesítette némi segélyben az egyesületet, mely az állami támogatáshoz kötött feltételeknek, mint arról Közlönye és Évkönyve révén a nyilvánosság előtt tett jelentései tanuskodnak, egész működésével teljesen megfelel s így a további segélyezésre érdemes.

Debreczenben az ev. ref. főiskola több mint 60,000 kötetet magában foglaló nagy könyvtára a legutóbbi években nyilvánossá lett azon czélszerű intézkedés által, mely szerint egy 8000 kötetnyi kézi könyvtárral felszerelt, 25—30 olvasónak befogadására alkalmas olvasóterem nyitattott meg. A könyvtár gyarapítására évi 900 forintnyi, viszonylag nem csekély összeg fordíttatik.

Azonban a nagy könyvtár rendezése és lajstromozása, mivel a könyvtárnok idejének nagy részét tanári teendők foglalják el, nem folyhat kielégítő gyorsasággal.

Jelenleg a városi lakosság vezérlő köreiből egy városi könyvtár alapításának eszméjével foglalkoznak. Örömmel üdvözljük a nemes szándékot. Azonban félok, hogy valósítása leküzdhetetlen nehézségekbe fog ütközni, legjobb esetben csak hosszú idő múlva várható.

Ellenben a kitűzött cél bizonyára könnyebben és hamarább volna elérhető, ha a város törvényhatósága figyelmét és áldozatkészségét a kollégiumi könyvtár fejlesztésére irányozná, oly módon, hogy egy új olvasóterem megnyitását, állandó könytár-ór alkalmazását, a lajstromozás siettetését és a könyvkészlet nagyobb mérvű gyarapítását tenné lehetővé.

Azt hisszük, nem volna nehéz módot találni arra, hogy a város támogatása a könyvtár czimében kifejezésre jusson és a város tanácsa a könyvtár igazgatására, névszerint a könytár-ór megválasztására befolyást gyakoroljon.

A debreczeni kir. főügyészség nyomdáinak köteles példányait, a szabolicsmegyei nyomtatványok kivételével, a kollégiumi könyvtárnak kívánjuk felajánlani.

Halason az ev. ref. egyháznak a főfelügyelőség szervezése adott impulzust arra, hogy a ref. főgimnáziumban elhelyezett 32,000 kötetnyi könyvtárát a vele kapcsolatos érem- és régiséggyűjteménnyel együtt nyilvánossá tegye s a könyvtár olvasótermét a közönség előtt megnyissa. Hogy e szándékát megvalósíthassa, rendszeres állami támogatásra van szüksége, a mit kétségkívül meg is érdemel.

Kecskemét város törvényhatósága követésre méltó áldozatkészséggel fáradozik jelenleg városi nyilvános könyvtár és múzeum létesítésén. A levéltárban eddig összegyűjtött 3000 kötetnyi könyvkészlet kiegészítésére és felállítására 8000 frtot, a könyvtár és múzeum fentartására pedig évi 500 frtot szavazott meg s állandó helyiségről az ujonnan épült város házán gondoskodott számára. A város a könyvtár és az azzal kapcsolatos múzeum céljaira 500 frtnyi állami segélyösszeg kieszközlését kérte a főfelügyelőségtől. Tekintetbe véve nemes buzgólkodását és azon szakavatott eljárását, melyről az előmunkálatok felől tett jelentése tanuskodik kérését a legmelegebben ajánljuk a miniszterium figyelmébe.

Komáromban Kulesár István érdemdús hirlapíró hagyományából a vármegye 3747 kötetből álló becses könyvkészletet nyert, mely későbbi ajándékok és szerzemények által 1862-ig 6238 darabra szaporodott. Ettől fogva a törzsanyag gyarapodásáról összesített jegyzék nem vezetett. Sem czédula-katalógus, sem szakrepertórium nem létezik. Az 1862-ben elhelyezés szerint

összeállított katalógus sem használható, mert a könyvtár azóta sokszor változtatta helyét.

Ujabbán Ghyecz Kálmán hagyományából 1817 művet magában foglaló, cédula-katalógussal, betűrendes jegyzékkel és szak-repertóriummal ellátott becses gyűjteménye is a vármegye birtokába jutott.

Ezen tekintélyes könyvkészlet a vármegye levéltárában a levéltári személyzetnek (mely azonban csak egy tisztviselőből áll) felügyelete alatt van elhelyezve. Eszerint csak igen korlátozott módon, egyedül kikölcsönzés útján használható. Már pedig, hogy a város lakosságában az irodalom iránti érdeklődés nem hiányzik, mutatja az a körülmény, hogy 1897-ben 458 térítvényre adtak ki könyvek.

Kulcsár István hagyományából és más adományokból a könyvtárnak mintegy 5000 forintnyi alapja van, amelynek jövedelméből azonban 1897-ben csak 19 forintot fordítottak könyvek vásárlására.

Ezek után javasoljuk, hogy Komárom vármegye törvényhatóságának figyelme a könyvtárügyre hivatásuk föl, azon kérelemmel, hogy a könyvkészlet rendezése, lajstromozása és olvasóterem megnyitása tárgyában czélszerűeknek mutatkozó intézkedések iránt a kormánynak előterjesztést tegyen.

Marosvásárhelyt gróf Teleki Sámuel alapítványa, az általa egybegyűjtött, nyilvános használatra szentelt és megfelelően javadalmazott nagyértékű könyvtár régóta képezi az irodalomban, sőt országgyűlésen is gyakran felhangzó panaszok tárgyát.

A díszesen elhelyezett könyvtár, melynek használatát az alapító az 1796—1811. években közzétett katalógussal is megkönnyíteti kívánta, az ő halála óta rendeltetésének egyáltalán nem felel meg. Rendszeres gyarapítására nem gondoltak, még a sorozatos munkák folytatását is mellőzték, úgy hogy a csonka munkák nagy számban találatnak. Ujabbán Récsi Emil jogtudós könyvtára szereztetett meg, a mely azonban könyvtárilag feldolgozva nincs. A nagy könyvtárnak 1826-ban készült és a hetvenes évekig folytatott katalógusa sincs kielégítő módon szerkesztve. Cédula-katalógus nem létezik. A könyvtárnak nyilvánosnak kellene lennie; mindazáltal hivatalos órák, melyekben a könyvtár nyitva található, nincsenek megállapítva, és az, a ki

a könyvtárt használni kívánja, esetről esetre a könyvtárnokhoz kénytelen fordulni.

Jelentékeny kultúrai érdekről és egy fenkölt szellemű főúr nemes intenczióinak tiszteletbentartásáról lévén szó: azon kérelemmel fordultunk a vallás és közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy a gróf Teleki családnál az alapítvány rendelkezéseinek érvényre emelése végett a megfelelő lépéseket megtenni méltóztassék.

Nyiregyházán Szabolcsmegye törvényhatósága a jelen év elején a miniszteriumnak jelentést tett azon szándékáról, hogy a megye székhelyén nyilvános könyvtárat alapít, és annak támogatására a fővárosi közkönyvtárak másodpéldányainak és a szabolcsmegyei nyomdák főügyészi köteles példányainak átengedését kérte.

Mindkét kérelem teljesítését a főfelügyelőség hathatósan ajánlja, s egyúttal fel fogja kérni a megye törvényhatóságát, hogy a könyvkészlet lajstromozása, rendezése, közhasználatra adása és gyarapítása érdekében intézkedéseket tegyen, és ezekről a főfelügyelőséget értesítse.

Selmecz-Bélabánya sz. kir. bányaváros törvényhatósága a miniszterium tudomására hozta, hogy történelmi becsű régi levéltárának rendezésével kapcsolatban városi könyvtárt és múzeumot óhajt létesíteni, a mely feladatok megoldásához az országos főfelügyelőség közreműködését kérte ki.

A három helyen őrizett levéltári anyag egyesítésére és fölállítására alkalmas helyiség megválasztása és a rendezés elvei iránt a város törvényhatósága a főfelügyelőség kiküldött tagjával megállapodásra jutott.

A levéltárban őrzött régi becses könyvanyag alapját képezheti a létesítendő városi könyvtárnak, mely első sorban az u. n. alsómagyarországi bányavárosokra vonatkozó és azoknak nyomdáiban napvilágot látó nyomtatványok összegyűjtését tűzhetné ki eladataiul. E végből a budapesti főügyészség példányaiból a bányavárosok nyomdatermékei Selmeczbánya városának volnának felajánlatók.

Ezen könyvtárnak szélesebb körre való kiterjeszkedése is kívánatos volna. Mielőtt azonban erre vonatkozólag a miniszterium elé javaslatot terjeszthetnénk, a város törvényhatóságával további tárgyalás mutatkozik szükségesnek.

Szabadkán 1892-ben néhány buzgó férfiú, élükön Iványi István főgimnáziumi tanárral, egyesületet szervezett oly czélból, hogy tagjainak évi díjaiból a városban adományokból egybegyűlt könyvanyagot rendezze és közkönyvtárrá fejlessze, mely az 1897. év végével, nyomtatott jegyzékének tanúsága szerint, 2809 munkából (mintegy 5000 kötetből) állott. A jelen évben pedig a város megszerezte az egylet számára néhai Jámbor Pál hírneves költőnek főképen az idegen szépirodalmak műveiben gazdag gyűjteményét.

A közkönyvtárnak lelkes pártfogója van Szabadka város törvényhatóságában, mely évi 200 forintnyi segélyezésen felül két szobából álló helyiséget engedett át. Az egyik szobában a könyvek vannak elhelyezve, a másik olvasótermül szolgál, mely hetenkint négyszer van nyitva és pedig nemcsak az egyesület tagjai, hanem mások számára is.

Éppen azért, ámbár az egyesület tagjainak száma az utóbbi időben 90-re apadt le, a könyvtár állami támogatásra méltán igényt tarthat, 1898-ban máris 200 forintnyi segélyben részesült és a főfelügyelőség a saját javadalma keretén belül megfelelő segélyt fog részére előírányozni.

Szegeden a Somogyi-könyvtár mind könyvkészletének értéke, mind rendezett állapota, tervszerű gyarapodása és a látogatók nagy száma tekintetében a legelső helyet foglalja el a városi könyvtárak között. A könyvtár-alapító, Somogyi Károly esztergomi kanonok nagylelkűségével egyenlő színvonalon áll a város bőkezűsége, mely a közművelődésnek szentelt díszes palotában helyezte el, szakképzett buzgó igazgató gondjaira bizta és gyarapításáról gondoskodik. Mintául szolgálhat a könyvtár más városoknak, melyeket meggyőzhet arról is, hogy jól felszerelt olvasóteremmel rendelkező nyilvános könyvtár nagy mértékben képes fölébresztteni és fokozni a tudomány és irodalom iránti érdeklődést. Erről tanúságot tesz az a tény, hogy 1897-ben 7000-nél többen keresték föl az olvasótermet.

Ezen könyvtárral szemben más teendőnk nincs, mint a szegedi főügyészség területén levő nyomdák termékeit rendelkezésére bocsátani.

Temesvár számos könyvtárral dicsekszik, amelyek egyenként még saját különleges föladatukat is csak szűk korlátok között tölthetik be, míg egyesítve tekintélyes közkönyvtár alapját képezhetnék. Ilyenek:

a) A városi könyvtár, mely néhány év óta évenként 5—600 forintnyi aldozattal rendszeresen gyarapíttatván, jelenleg mintegy 3000 kötetet számlál, és egy főreáliskolai tanár gondjaira van bízva.

b) A délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat könyvtára, mely a vármegye által emelt új múzeum-épületnek egyik termében van felállítva, szintén mintegy 3000 kötetet foglal magában, de a társulat csekély jövedelme miatt vételek által alig gyarapodhatik.

c) A délmagyarországi természettudományi társulatnak ugyanott külön elhelyezett, mintegy 1500 kötetből álló könyvtára.

d) A temesvári jogász-egyesület könyvtára.

A temesvári kir. főügyészség köteles példányait a városi, könyvtárnak kívánjuk felajánlani.

Tiszafüreden hat év előtt alakult a tiszafüredi múzeum-egylet, mely múzeumot alapított, majd 1896-ban alapszabályait átdolgozva, mint tiszafüredi múzeum- és könyvtár-egylet, nyilvános könyvtárat is létesített, beolvasztva ebbe a helybeli két kaszinó birtokában levő könyvgyűjteményeket is. A mintegy 4200 darab tárgyat és 2500 kötetnyi könyvet számláló gyűjtemény az egyesület vezetése alatt áll, de Tiszafüred község tulajdonát képezi, mely 1896 őszén az új községháza épületében két termet bocsátott a gyűjtemények felállítása végett az egyesület rendelkezésére és évenként 150 frtnyi összeggel járul azok gyarapításához. Az egyesület bevétele a tagdíjakból nem haladja meg a 100 frtot és így működését főleg a berendezkedés első éveiben csakis az állam támogatása mellett folytathatja kellő eredménnyel.

A miniszterium már az 1895. évtől kezdve részesítette az egyesületet segélyben s annak állandósítását hozta kilátásba. A dicsérendő buzgalommal működő egyesület a jövőben is bizonyára méltóvá fogja magát tenni az állam támogatására.

Trencsén, báró Mednyánszky Dénes akadémiai tag hagyományából, néhány év előtt nagyértékű könyvgyűjteményt kapott, amelynek alapját a hagyományozó atyja — szintűgy, mint maga a hagyományozó, nagy műveltségű történetbúvár és politikus — vetette meg. Ez a könyvtár ládába csomagolva várja az intézkedéseket, melyek elhelyezését és a közhasználatnak átadását lehetővé fogják tenni.

Turócz-Szent-Mártonban múzeumi tót társaság alakult a

felvidék tótajkú lakossága kulturális emlékeinek összegyűjtésére. A főfelügyelőség kötelességének tekinti azt, hogy figyelmét a nem-magyar ajkú lakosság körében jelentkező kulturái mozgalmakra kiterjeszse, mert oda kell hatni, hogy azok a magyar állam érdekeivel összhangzásban álljanak, a nemzeti egység kötelekeinek nem meglazulására, hanem megerősítésére célozzanak. Ezért egyrészről támogatásban kell részesíteni minden hazafias törekvést, és másrészről alkalmat kell keresni arra, hogy az állami főfelügyelet kellő hatályossággal érvényesüljön.

Ezen szempont vezérelte a főfelügyelőségét, mikor a turóc-szent-mártoni múzeumi tót társaság segély megszavazása tárgyában benyújtott kérvényét pártolólággal terjesztette a miniszter elé. Fel-fogásunkat helyeselve, a miniszter a segélyt megadta.

Augusztus hó folyamán dr. Fejérpataky László felügyelő a múzeumot meglátogatván, jelentésében teljes elismeréssel nyilatko-zik azon eredményről, amit a társaság vezetőinek és tagjainak buz-gósága néhány év alatt felmutathat. Azonban konstatálja, hogy a múzeumban mindent gondosan elmellőztek, ami a látogatót arra figyelmeztethetné, hogy a gyűjtemények a magyar állam területén léteznek, s Magyarország tótajkú lakosságának kulturái életében kívánnak tényezőkül szolgálni. Sőt ennek célzatos ignorálása föl-tűnő módon lép előtérbe a könyvtár rendezésénél az által, hogy a könyvkészlet két főcsoportra van osztva, melyeknek egyike *Slovenica*, másik a *Slavica* elnevezést visel, és az előbbibe vannak beosztva a Magyarországra vonatkozó, részben magyar nyelvű munkák is. Amely felosztás sem a könyvtártudomány tanainak, sem a gyakorlati célszerűségnek szempontjából nem igazolható.

Nem kevésbé kelt megütközést a régiségi osztály egyik termében a főhelyet elfoglaló térkép, mely Magyarországnak Pozsonytól keletre képzelt vonal irányában elvágott északi részét ábrázolja, és az összes helyneveket tót nyelvre gyakran egészen önkényesen fordított formában tünteti föl.

A főfelügyelőség nem mulasztotta el a társaságot figyelmez-tetni arra, hogy ily eljárás a tót lakosság körében netalán még lappangó elfogultság ápolására alkalmas és a magyar nemzeti érzést mélyen sérti. Minélfogva felhivta, hogy a könyvtár új ren-dezése és a térkép eltávolítása iránt intézkedjék. Együttal figyel-meztette, hogy úgy tesz jó szolgálatot a tót ajkú felvidéki lakos-

ságnak, ha kulturái érdekeit a magyar állameszme kultuszával összhangzásba hozza, és a maga hatáskörében a magyar tudományos és művelődési törekvésekkel lehetőleg benső kapcsolatba lépni iparkodik.

A múzeumi tót társaság ez átíratra november hó 15-ikén kelt válaszában, hazafias érzelmeinek hangoztatása mellett, kijelentette, hogy a felszólításnak minden tekintetben eleget fog tenni. A mit őszinte örömmel hoztunk a miniszter tudomására.

Ugyancsak a turóc-z-szent-mártoni tót társaság a főfelügyelőség közbenjárását kérte ki avégből, hogy neki adja át a kormány a feloszlattott szláv Maticza vagyonát és gyűjteményeit.

A főfelügyelőség a társaság ezen kívánságát nem támogathatja.

A kormány, mikor a Maticzát feloszlatta, kinyilatkoztatta, hogy, ha alakul egy olyan irodalmi társaság, mely a Maticza kulturái feladatainak megoldására vállalkozik, de egyttal a magyar állam iránt tartozó köteleességek hűséges teljesítése tekintetében biztosítékot nyújt, — annak a Maticza gyűjteményeit és vagyonát kiszolgáltatja.

Kétségekivül szomorú az a tény, hogy a magyar állam tudományos gyűjteményeket lefoglalva tartani kénytelen; módot kellene tehát keresni arra, hogy ezen abnormis állapotnak mielőbb véget lehessen vetni.

Versecz, ez a kulturái érdekek irányában kivételes figyelmet és áldozatkésztséget tanusító város, mintegy 25,000 kötetből álló könyvtárral rendelkezik, amely azonban a fiúiskola épületének helyiségeiben csak ideiglenesen és kevésbé czélszerű módon van elhelyezve. Ugyanott a hely szűkével küzd a kiváló értékű régiséggyűjtemény is, ámbár kizárólag verseczvidéki leletekre és emlékekre szorítkozik.

Ennek következtében kívánatos, hogy a könyvtár és múzeum külön épületet nyerjenek; amire a város műveltségi és vagyoni viszonyai kilátást nyitnak, ha erre nézve a magas kormány buzdító felhívása az impulzust megadja.

A főfelügyelőség javaslatára a miniszterium már is részesítette a könyvtárt segélyben, mely a jövő esztendőben is újból utalványozható.

A vidéken létező történelmi, régészeti, természettudományi és egyéb múzeumi társulatokkal e helyütt bővebben nem

foglalkozhatunk, de hangsúlyoznunk kell, hogy ezek csak akkor felelhetnek meg teljes mértékben feladatuknak, ha működésüket egyrészt tudományszakuk irodalmi termékeinek, másrészt területük lokális irodalmának gyűjtésére is kiterjeszthetik; segítyésük tehát oly mértékben kívánatos, hogy könyvtáruk fejlesztésére is megfelelő összeget fordíthassanak.

A főügyészi köteles példányok értékesítése tekintetében a fentebb elmondottak folyamán már jeleztük, hogy

1. A budapesti kir. főügyészség területéről a nyomdatermeket tulnyomó részben a kolozsvári egyetemi és múzeumi könyvtárnak szánjuk.

A főfelügyelőség ugyanis összhangzásban a képviselőháznak 1897 október 5-ikén tartott ülésében, a köteles példányokról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál Nagyméltóságod által kifejtett fel-fogással, azt a meggyőződést vallja, hogy miután a budapesti nyomdák által szolgáltatott négy köteles példányból három a főváros területén (a Múzeum, Akadémia és orsz. statisztikai hivatal könyvtárában) marad, a negyedik példányt nem szabad ugyan-csak a főváros számára foglalni le, hanem a vidéki könyvtáraknak kell juttatni. Ezek között pedig az erdélyi egyetem és múzeum könyvtára méltán tarthat igényt arra, hogy legnagyobb figyelem-ben részesüljön. Mindazáltal ez nem zárja ki azt, hogy a buda-pesti főügyészség köteles példányainak egy részét a budapesti fővárosi könyvtár, a bányavárosok nyomdatermékeit pedig a Selmecz-bányán alapítandó városi könyvtár számára ajánlhassuk föl.

2. A kolozsvári főügyészség és a marosvásárhelyi ügyészség nyomtatványai a kolozsvári egyetemi és múzeumi könyvtárnak,

3. a szegedi főügyészség nyomtatványai a szegedi Somogyi-könyvtárnak,

4. a nagyváradi ügyészség példányai a nagyváradi kir. jog-akadémia könyvtárának,

5. a debreczeni főügyészség példányaiból a szabocsmegyei nyomtatványok a nyiregyházai megyei könyvtárnak, a többi megyék nyomtatványai a debreczeni reform. kollégium könyvtárának,

6. a kassai főügyészség példányai a felsőmagyarországi múzeum könyvtárának,

7. a pozsonyi ügyészség példányai a Pozsonyban létesítendő nyilvános könyvtárnak,

8. a temesvári, fehértemplomi, karánsebesi és pancsovai ügyészségek példányai a Temesvárt alapítandó nyilvános könyvtárnak bocsátandók rendelkezésére.

9. A fiumei, győri és pécsi ügyészségek példányaira nézve később fogjuk megtenni előterjesztésünket. Egyébként is az ez ügyben való rendelkezés nem sürgős természetű, miután a jövő év folyamán beszolgáltatandó 1898. évi köteles példányok a miniszterium rendelkezéséhez képest az 1900-iki párisi világiállításra fognak küldetni.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által megállapított szabályzat a népkönyvtárakra és a vándor könyvtárakra is kiterjeszti a főfelügyelőség hatáskörét.

Teljesen kétségtelen, hogy ezeknek kulturai és nemzeti jelentősége semmivel sem csekélyebb, mint a nagy könyvtáraké; hogy tehát mindkét irányban egyaránt kell minél hatályosabban az állami és társadalmi tevékenységnek tért nyitni.

A legelső kérdés, melyet fel kell vetni, az: hogy a nép- és vándorkönyvtárak felállításának és gyarapításának érdekében mily módon működhetik a főfelügyelőség?

Világos, hogy ezen ügynek a részletekben való intézése a központból nem lehetséges és nem is kívánatos.

Ki van zárva annak a lehetősége, hogy állami költségen, állami közegek lássák el az ország községeit könyvkészlettel.

Nyelv, kulturai fok, foglalkozás és vallás tekintetében az állapotok és az azok szerint módosuló szükségletek a legnagyobb változatosságot tüntetik fel. Ezen szükségletek egyöntetű kielégítésére gondolni sem lehet.

Az egyházak, irodalmi és közművelődési egyesületek vannak hivatva és képesítve is arra, hogy a jelzett különféle szükségleteket megfigyelve, azoknak kielégítéséről megfelelő módon gondoskodjanak.

Tevékenységüket az országos főfelügyelőség csak két módon támogathatja: segélyezéssel és szakszerű tanácssal.

A mi a segílyt illeti, mértéke természetesen a főfelügyelőség javadalmazásától függ. Erre nézve kívánatosnak tartanók, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium a költségvetés előirányzatában évről-évre külön állapítaná meg az összegeket, melyek a vidéki múzeumok, a vidéki nagyobb könyvtárak és végre a népkönyvtárak céljaira fordítandók; hogy ezen tételek korlátai között tehesse meg a

főfelügyelőség a beérkezendő folyamódások vagy jelentések alapján a felosztásra vonatkozó javaslatokat.

A szakszerű tanács a könyvek megválasztására és a könyvtárak kezelésére vonatkozhatik.

Czélszerű volna, több külföldi államban követett eljárás példájára, könyvjegyzék összeállítása, mely népkönyvtári czélokra alkalmas ismeretterjesztő és nemesen mulattató, a vallás-erkölcsi szempontból kifogás alá nem eshető munkákat foglalna össze. De nem hallgathatjuk el, hogy ilyen jegyzék összeállítása a legnehezebb feladatokhoz tartozik.

Szükségesnek látjuk e pontnál kiterjeszkednem az erdélyrészi, a felvidéki és a dunántúli magyar közművelődési egyesületek jelentéseire, a melyekben az 1896-ik évben kapott (egyenként 1000 forintra menő) állami segély felhasználásáról adnak számot, s melyek a miniszterium által vélemény adás végett a főfelügyelőséghez leküldettek.

Az erdélyrészi magyar közművelődési egyesület jelenti, hogy a segélyből nemcsak régebbi könyvtárakat egészített ki, hanem 18 új könyvtárt is szervezett.

Bizonyára nem merülhet föl kétség az iránt, hogy a helyek megválasztásában, a kulturái és nemzetiségi érdekek igényeivel szemben, kellő körültekintéssel járt el.

A jelentéshez csatolt pénztári kimutatás a könyvek bevásárlására és kötésére fordított összegeket mutatja ki. A beszerzett könyvek jegyzékét nem mellékeli.

A felvidéki magyar közművelődési egyesület tüzetesen megjelöli azon szempontokat, a melyek a könyvtárak felállításában vezérlik.

Helyeslésre és elismerésre méltó azon törekvése, hogy a felállítandó könyvtárak a kisedóvókban és iskolákban a magyar nyelv tanítása és terjesztése tekintetében elért eredményeket biztosítsák; továbbá hogy a felvidék nagy szláv tengerében elszórt maroknyi magyarságban a nemzeti öntudat és összetartás becses kapcsait alkossák; hogy kivált a magyarosodó városoknak kulturális központokká fejlődését segítsék elő: végre, hogy e könyvtárak tartalmából a magyar nemzeti közművelődés fénye áradjon szét. Az egyesület 34 kisedóvót látott el könyvtárral; óvodai és népiskolai idegen ajkú tanulóknak, kik a magyar nyelv megtanulásában kiváló ered-

ményt tanusítottak, jutalomképen könyveket osztott ki; népiskolák, társulatok és körök könyvtárait gyarapította; vándorkönyvtárt szervezett. A megszerzett és felhasznált könyvekről kimutatást nem mellékel.

A dunántúli magyar közművelődési egyesület a saját vagyonából kiegészített államsegélyt három vándorkönyvtár létesítésére fordította. Ezen téren a kezdeményezés érdeme a dunántúli egyesületet illeti meg, mely ezzel a kultúra ügyének jó szolgálatot tett.

A jelentéshez mellékelve van a három vándorkönyvtár nyomtatásban közzétett könyvjegyzéke.

Á jegyzékek élén álló ismertetés szerint e vándorkönyvtárak »szegényebb községeknek s hol a lakosság száma nem nagy s ezenfelül a lakosok évtizedeken keresztül alig mozdúlnak ki községükből,« vannak hivatva szolgálni; »a némileg kiművelt nép, az e fölött álló gyakran műveltnek tartott, de csak félművelt vagy teljesen műveletlen társadalmi rétegek és a tulajdonképeni művelt osztályok számára valók«.

Ezen szempontból ítélve meg a vándorkönyvtárak könyvkészletét, az összeállítás szerencsétlennek kell itélnünk.

Az I. számú könyvtárban 329 »mulattató könyv« és 42 zenemű mellett csak 19 ifjusági irat és 11 »hasznos könyv« van.

Hogy ezen arány nem helyes: bizonyítani felesleges.

A mulattató könyvek legnagyobb részben olyanok, melyek »a tulajdonképeni művelt osztályok számára valók«, már pedig ezek a »szegényebb községekben, hol a lakosság száma nem nagy,« alig található. Ellenben »a némileg kiművelt, a félművelt, a teljesen műveletlen osztályok« számára alig van olvasmány.

Mivel pedig e könyvtár kezelője a legritkább esetben lesz képes megítélni, hogy melyik osztálynak milyen könyv való: el lehet gondolni, milyen vésteljes következményeket fog maga után vonni, ha majd »a szegényebb községek némileg kiművelt, félig műveletlen és teljesen műveletlen« lakosai Dumas Sándor Kaméliás hölgyét, Prevost abbé Lescot Manon-ját fogják olvasni!

A »hasznos könyvek« sorában öt lexikon, szótár és helység-névtár mellett olvasmányul fel van véve három történeti munka: Duruy világtörténelme, Jókai magyar történelme, Borovszkytól a honfoglalás története.

A hasznos ismeretek összes egyéb irányait a Találmányok

könyve Frecskaytól és Tóth Bélának »Szájról szájra« című munkája képviselik.

Azt hisszük, ehhez nem kell kommentár!

A II. és III. számú könyvtárban a mulattató és hasznos könyvek között némileg javul az arány: de ezekben is 208, illetőleg 297 mulattató könyv mellett csak 86, illetőleg 79 »hasznos« könyv található.

A mulattató könyveknek, legnagyobb részben regényeknek, ezen aránytalan tulsulya következtében a könyvtárak rendeltetésük betöltésére képtelenné válnak. Ehhez járul az a körülmény, hogy a könyvtárakból számúzva vannak egyes irodalmi társulatok kiadványai, melyek népkönyvtárakban okvetetlenül helyet igényelnek. Például a félszázad óta működő Szent-István-társulat kiadványaira utalunk, melyek vallás-erkölcsi irányuk mellett a hasznos ismeretek terjesztésének és a hazafiúi érzés ápolásának minden kellékét egyesítik magukban.

Ez az ostracismus nem szorítkozik a vallásos irányzatú társulatokra. A Magyar Történelmi Társulat illusztrált életrajzgyűjteményének egyetlen kötete sincs a jegyzékébe fölvéve; és az egyik könyvtárban a hazai történelem csak is a francia Sayousnak a francia közönség számára írt s francziából magyarra fordított történeti munkájában van képviselve!

Mindezek után nem hallgathatjuk el azon aggodalmunkat, hogy a dunántúli vándor-könyvtárak »a némileg kiművelt, a félig művelt és műveletlen nép« körében több kárt, mint hasznot fognak szülni.

A legtöbb nyugat-európai államban a kormányok nemcsak támogatnak, hanem maguk létesítnek a múzeumok és kincseinek megismertetésére hivatott könyvtárak tudományos kiadványokat. Hogy csak két példát hozzunk föl, Franciaországban az »Inventaire général des richesses d'art de la France« című vállalat mellett a könyvtárak kéziratainak tudományosan szerkesztett katalógusait, Olaszországban könyvtár-katalógusok sorozatát bocsátják közre.

A hazai történet és irodalom-történet szempontjából egyaránt kívánatos, hogy a vidéki könyvtárakban őrzött kéziratok lajstroma mielőbb elkészüljön és napvilágot lásson. Ezen feladat megoldására a főfelügyelőség van hivatva.

Emellett igyekeznünk kell módot találni, hogy a főfelügyelőség saját hivatalos tevékenységéről időközönként évkönyveket adjon

ki, melyek — a hivatalos ügyiratokon kívül — hazai és külföldi múzeumok s könyvtárak ismertetésével foglalkozó cikkeket tartalmazhatnának.

A lefolyt év nyarán megtartott könyv- és levéltári tanfolyamról tett tapasztalatok alapján kívánatosnak látszik, hogy jövőben ilyen tanfolyam legalább húsz napra terjedjen, és a hallgatók száma a tizet meg ne haladja, mivel csak így képes a vezető tanár a közös gyakorlatokban mindegyikkel külön-külön foglalkozni.

Az iskolaév alatt tanárjelöltek számára rendezendő tanfolyamokat czélszerűnek látszik szerves kapcsolatba hozni a középiskolai tanárképzéssel, amelynek czéljai és érdekei kívánatossá teszik, hogy a tanároknak legalább egy része a könyvtár-tudományban elméleti és gyakorlati jártassággal birjon, míg a történet tanárára nézve mindig nagy haszonnal jár, ha paleografiai ismeretei a tartózkodási helyén és vidékén létező levéltárak kincseinek tanulmányozására és értékesítésére képessé teszik.

Az előadottak — úgy véljük — elég tiszta képet nyújtanak a vidéki könyvtárak terén jelentkező szükségletek és azok kielégítésének módozatai felől.

Ezek alapján azon kérelemmel fordultunk a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ó nagyméltóságához, hatalmazza fel a főfelügyelőséget, hogy a megyei, városi, egyházi és iskolai hatóságokkal, úgyszintén a tudományos és közművelődési egyesületekkel, könyvtáraik és múzeumaik megfelelő elhelyezése, rendezése és gyarapítása érdekében közvetlenül tárgyalásokat folytathasson. Ezekről kötelelességszerűen a miniszternek jelentést fogunk tenni és, a mennyiben szükséges, előleges jóváhagyását fogjuk kérni.

A miniszternek a hazai közművelődés összes érdekeit felkaroló lelkesedése bizonyára képes lesz a szükséges anyagi eszközöket évről évre növekedő mértékben megszerezni.

Erre nézve legyen szabad azt az igénytelen véleményünket kifejeznünk, hogy a magyar államnak a fővároson kívül létező összes könyvtárak és múzeumok czéljaira legalább annyit kellene áldoznia, amennyit a fővárosban létező kulturális intézmények *egyikére*, a Magyar Nemzeti Múzeumra áldoz.

Igazságtalanok volnánk, ha azt állítanók, hogy a modern magyar állam fővárosunk kulturái intézményeinek létesítésében és fejlesztésében a kellő határokon túlmént. De tagadhatatlan,

hogy a vidéken a szellemi színvonal emelésére még nem tett annyit, amennyi mellőzhetetlenül szükséges.

A kellő egyensúly helyreállítása műveltségi fejlődésünk normális folyamatának lényeges föltétele.

ÉNEKESKÖNYVEINK A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBAN.

ERDÉLYI PÁLTÓL.

(Első közlemény.)

I.

A protestántizmussal meginduló könyvirodalom első zsenégi gyanánt *Komjáthi* Benedek, *Ozorai* Imre, *Pesti* Gábor és *Gál-szécsi* István mester műveit ismerjük. Szent-Pál leveleinek fordítása, aesopusi mesék, az új testamentom és Krisztus egyházának magyarázatai után sorrendben a zsoltárok könyvének fordításai következnek. Az új irodalom a biblián indul meg s a meséken kezdi a széppróza művelését. A mi előtte való, gyermeki beszélgetések s egy több nyelvű szótár a gyakorlati életre tartoznak, mintegy grammatikai segédkönyvek az iskolai tanításra s azok számára, a kik latinból vagy németből magyarra fordítani óhajtanak. Az új irodalom azonban, mely magyar nyelven a XVI. század harminczas éveiben a könyvnyomtató műhelyekből kikerül — az új hit szolgája, fegyvere és dicsősége. Nevezetesen e művek két okon, mert bennük szólal meg a magyar próza Guttenberg mester művészete által s mert irányt látszanak mutatni, a melyet követve, a század irodalma fejlődni fog. Íme látjuk a magyar biblia, az új vallást magyarázó és védő művek, az elbeszélő próza s a vallásos ének úttörőit, mintegy irányítóit, látjuk pedig az új hit és a nemzeti művelődés eszközei gyanánt.

Könyvnyomtatásunk első zsenéje, az 1473-iki *Budai Krónika* latin nyelven jelenik meg, s utána a külföldön s majd idehaza a magyar szellem munkásai idegen nyelven szólalnak meg — latin könyveket nyomtatnak. A renaissance kozmopolita volt, példája és eszményei a klasszikus világ, formái, előadása és nyelve szerint inkább, mint tartalma vagy szelleme szerint. A poéták Vergilius és Horatius, a historikusok Tacitus és Livius nyomán lépkedtek; ódákat, epistolákat, panegyriseket irtak, s a